

Received: 16 October 2021

Revised: 23 May 2022

Accepted: 6 March 2023

หลักและวิธีการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

METHODS OF SAW SAM SAI SOLO PERFORMANCES

BY KHURU SIRIPAN PALAKAWONG NA AYUDHYA

วัชรคม โสภณดิลก^{1*}

Watcharakhom Sopondilok^{1*}

คำคม พรประสิทธิ์²

Kumkom Pornprasit²

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องหลักและวิธีการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามูลบท หลักการ และวิธีการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา เป็นหลานตาของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ผู้เชี่ยวชาญการบรรเลงซอสามสายที่มีชื่อเสียง เริ่มเรียนซอสามสายเมื่ออายุได้ 9 ปี กระทั่งอายุ 10 ปี ได้ฉายแววความสามารถในการเดี่ยวเพลงพญาโศก สามชั้น ครูศิริพันธุ์เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงมาก จากการทำหน้าที่เป็นศิลปินเดี่ยวซอสามสายทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่องสี่ บางขุนพรหม ครูศิริพันธุ์ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการส่งเทปวิดีโอการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายเพลงพญาโศก เข้าร่วมประกวดในเทศกาลโทรทัศน์นานาชาติ ณ เมืองบัฟฟาโล รัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทย ครูศิริพันธุ์มีหลักการสำคัญ คือ การตีความสร้างความเชื่อและการสำแดงอารมณ์ ถ่ายทอดลงในท่วงทำนองเพลง มีกลวิธีในการบรรเลงที่เป็นวิธีการสำคัญเฉพาะ คือ การเดินนิ้ว รูดสาย ที่ได้สร้างลีลาท่าทาง เป็นอัตลักษณ์ของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ในการบรรเลงเดี่ยวซอสามสาย

คำสำคัญ: การบรรเลงเดี่ยว; ซอสามสาย; ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

¹ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Graduate Student, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, ศาสตราจารย์ ดร., คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² Thesis Advisor, Professor Dr., Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

* Corresponding author e-mail: kritstar25@gmail.com

Abstract

The research entitled *Methods of Saw Sam Sai Solo Performances by Khru Siripan Palakawong Na Ayudhya* aims to investigate the fundamental background, principles and methods of Saw Sam Sai Solo Performances of Khru Siripan Palakawong Na Ayudhya. The findings revealed that Khru Siripan Palakawong Na Ayudhya is the grandchild of Praya Bhumeesavin (Jit Jittasavee), the honorable specialist in Saw Sam Sai performance. She started her lessons when she was 9 years old. Her musical talents in her Saw Sam Sai Solo performance were discovered when she performed the song *Phyasok (Maestro's Lament)* at the age of ten. Khru Siripan was well-known and became famous when she was a Saw Sam Sai soloist in the show broadcasted by Thai Television Channel No. 4 (Bang Khun Phrom Station). Her recognition in performing Saw Sam Sai brought her an opportunity to achieve the Grand prize in The International Television Competition, held in Buffalo, New York, in the United States of America, after the video record of her "*Phyasok (Maestro's Lament)*" solo performance was nominated and she won the award. This event indicated Khru Siripan's musical talents as an international benchmark for traditional music of Thailand. The study also revealed that Khru Siripan explored her interpretation and expressed sensation techniques in the melodies. Her distinguished and remarkable techniques included swift gripping with the thump and shifting high or low-pitched sounds in a split second, contributing to the musical styles and uniqueness of her Saw Sam Sai solo performance.

Keywords: Solo performance; Saw Sam Sai; Siripan Palakawong Na Ayudhya

1. บทนำ

ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา หลานตาพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) เริ่มต้นเรียนซอสามสายอย่างจริงจังกับพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) เมื่ออายุได้ 9 ขวบ ครูศิริพันธุ์กล่าวว่า “มีท่านเป็นครูสอนดนตรีไทยคนเดียว และครูก็ไม่ได้เล่นอะไรอย่างอื่นในสายของดนตรีไทย เรียนซอสามสายอย่างเดียว จริง ๆ แล้วท่านเจ้าคุณท่านไม่เคยสอนใคร ไม่เคยสอนเด็ก แล้วครูก็เป็นอะไรที่แบบเซอร์ไพรส์สุด ๆ ผู้ใหญ่คงเห็นแวว ไม่ใช่เรื่องยากลำบากในการสอนครู อาจเป็นเพราะอายุน้อย เก้าขวบ เลยไม่รู้ลึกลับว่ายากลำบากตรงไหน อายุซักประมาณ 10 ขวบ ครูเดี่ยวขอพญาโคกได้ หนึ่ง การที่เป็นหลานท่านเจ้าคุณ สอง เป็นเด็กเล่นได้ในระดับนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเด็กคนนี้มีพรสวรรค์ ที่นี้ก็ไปเรื่อย ไปเล่นตามงานต่าง ๆ จนในที่สุดก็ได้ไปออกทีวีอะไรกันไปในช่วงนั้น” (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2564)

พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) เอตทัคคะในการบรรเลงซอสามสายแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นามเดิม จิตร จิตตเสวี เป็นบุตรคนที่ 2 ของหลวงคนธรรพาทิ (จำง จิตตเสวี) และนางเทียบ จิตตเสวี เกิดเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2437 พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) สมรสกับนางเอื้อน ศิลปี มีบุตรธิดาทั้งหมด 9 คน ซึ่งหนึ่งในนั้น คือ นางจงจิตร จิตตเสวี (ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) บุตรสาวคนที่ 3 มารดาของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ครูมนตรี ตราโมท อธิบายว่า “เจ้าคุณภูมิเสวิน เป็นนักดนตรีที่มีทั้งฝีมือและความรู้ในทางฝีมือก็ถนัดใช้เครื่องดนตรีหลายอย่าง เช่น ซอด้วง ซออู้ จะเข้ ขลุ่ย และซอสามสาย แต่สิ่งที่มีฝีมือเป็นเอกจริง ๆ ตามความเห็นของข้าพเจ้าซึ่งได้อยู่ใกล้ชิดกันมาเป็นเวลานาน เห็นว่าเจ้าคุณภูมิฯ เป่าขลุ่ยได้เยี่ยมมาก เยี่ยมกว่าการใช้เครื่องดนตรีอื่น ๆ ทั้งหมด ภายหลังเมื่อเจ้าคุณภูมิฯ มีอายุมากขึ้นแล้ว ก็ห่างจากการเป่าขลุ่ยไปมาก อาจเป็นด้วยกำลังวังชาลดถอยลงไปก็ได้ ในตอนหลัง ๆ จึงเกือบจะพูดได้ว่าเลิกเป่าทีเดียว โดยหันมาเล่นแต่ซอสามสายอย่างเดียวและก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เจ้าคุณภูมิฯ ปฏิบัติได้เป็นอย่างดี (มนตรี ตราโมท, 2519 อ้างถึงใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาภูมิเสวิน [จิตร จิตตเสวี], 2519, น. 36)

พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) มีความสามารถในการบรรเลงดนตรีไทยได้รับรางวัล แต่เครื่องดนตรีที่มีความชำนาญมากเป็นพิเศษ คือ ขลุ่ยและซอสามสาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2449 ได้รับราชการเป็นมหาดเล็กสังกัดกระทรวงวัง ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ครั้งยังทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ และได้ฝึกดนตรีเพิ่มเติมจากพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) จนได้รับพระราชทานรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการตีฆ้องวงเล็ก เมื่อตามเสด็จไปภาคใต้เมื่อปี พ.ศ. 2452 ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งหลวงสิทธิ์นายเวร เมื่อปี พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานนางสาวเอื้อน ศิลปี เป็นคู่สมรสและได้เลื่อนเป็นพระยาภูมิเสวิน เมื่อปี พ.ศ. 2468 นอกจากฝีมือในการบรรเลงดนตรี ท่านยังมีความสามารถในทางนาฏศิลป์ เคยแสดงโขนเป็นตัวอินทรชิต

หลายครั้งและบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับดนตรีไว้ เช่น หลักการสี่ชอสามสาย พระราชพิธีเห่กล่อมพระบรรทม ผลงานการแต่งเพลงของท่าน ได้แก่ โหมโรงภูมิทอง สามชั้น สอดสี เถา จำปาทอง เถา และทางเดี่ยว ชอสามสายอีกหลายเพลง ได้แก่ ต้นเพลงฉิ่ง ขับไม้บัณเฑาะว์ ทะแย นกขมิ้น ปลาทอง บรรทมไพร พญาครวญ พญาโศก แสนเสนาะ ทวยเดี่ยว เชิดนอก และกราวใน เถา พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ถึงแก่กรรมเมื่อ 5 มกราคม พ.ศ. 2519 รวมอายุได้ 82 ปี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, น. 1-5)

พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ครูดนตรีไทยผู้มีชื่อเสียงเคยกล่าวกับพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ไว้ว่า “ถ้าไม่เรียนชอสามสายไว้ต่อไปอาจสูญ คุณหลวงนายมีนิสัยสุภาพและมีความพยายามดี ทั้งเป็นผู้ที่มีความกตัญญูทวดเวทีเคารพครูอาจารย์เป็นอย่างสูง ขอให้เรียนชอสามสายไว้เพื่อจะได้สั่งสอนอนุชนรุ่นหลังต่อไป” (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาภูมิเสวิน [จิตร จิตตเสวี], 2519, น. 7)

ครูศิริพันธุ์ได้รับการถ่ายทอดหลักการบรรเลงชอสามสาย โดยเริ่มตั้งแต่การปูพื้นฐาน มีทำนองการจับคอนชออันสง่างาม เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดในทางการบรรเลงชอสามสายของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) มีแนวทางการบรรเลงตามแบบโบราณราชสำนักที่มีลักษณะการวางนิ้ว ไกวคันทักที่เรียบร้อยสวยงาม ครูศิริพันธุ์กล่าวว่า “วิธีการจับคอนชอตามแบบคุณตา การจับชอ ควรยกชอ ไม่ควรให้ชอทับไหล่ ถ้าชอทับไหล่ผู้บรรเลงจะเกิดความเมื่อยล้าและไม่สามารถบรรเลงเดี่ยวชอสามสายได้เป็นเวลานาน” (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2564)

วิธีการบรรเลงเดี่ยวชอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ที่ได้รับการถ่ายทอดมา ทั้งกลวิธีการเล่นและกลวิธีใช้คันทักต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้คันทักเป็นสิ่งที่พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ความสำคัญของกลวิธีใช้คันทัก ครูศิริพันธุ์ได้กล่าวไว้ว่า “ท่านให้ความสำคัญกับการใช้คันทักมาก นิ้วให้ทำนอง แต่คันทัก ให้ทั้ง แสง สี และเสียง” (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 กรกฎาคม 2564)

จากความเป็นมาข้างต้น จึงเป็นแรงบันดาลใจในการดำเนินการวิจัย เพื่อเป็นการอนุรักษ์รวบรวมข้อมูลของศิลปินครูผู้มีความสามารถในการบรรเลง “ชอสามสาย” เครื่องดนตรีไทยที่เป็นประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่สำคัญของชาติให้คงอยู่ มิให้สูญหายไปตามกาลเวลาและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในโลกปัจจุบัน โดยการวิจัยในครั้งนี้ขึ้นอยู่กับความดูแลของศูนย์เชี่ยวชาญเฉพาะทางวัฒนธรรมดนตรีไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษามูลค่าที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา
- 2.2 เพื่อศึกษาหลักการและวิธีการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา

3. ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มีขอบเขตในการศึกษามูลค่าที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา ประกอบด้วย 5 หัวข้อ ดังนี้

- 3.1 ชีวิตประวัติ ครูศิริพันธ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา
- 3.2 ประวัติการศึกษาด้านดนตรีไทย
- 3.3 ประสบการณ์ บทบาทและความสำคัญในฐานะหลานสาวและลูกศิษย์สายแรกของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี)
- 3.4 บทบาทและความสำคัญของครูศิริพันธ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา ในฐานะการเป็นผู้บรรเลงเดี่ยวซอสามสาย ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่องสี่ บางขุนพรหม
- 3.5 บทบาทในฐานะครูผู้ถ่ายทอด

โดยขอบเขตในการศึกษาเรื่องหลักการและวิธีการที่ใช้ในการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา ทำการศึกษาจากเพลงเดี่ยวซอสามสายชั้นสูงที่ครูศิริพันธ์ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจากพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) จำนวน 2 บทเพลง ได้แก่ เพลงเดี่ยวพญาโศก สามชั้น และเพลงเดี่ยวเข็ดนอก โดยเพลงเดี่ยวซอสามสายชั้นสูงทั้งสองบทเพลงเป็นเพลงเดี่ยวที่ครูศิริพันธ์เป็นผู้คัดเลือกและให้ความกรุณาถ่ายทอดกับผู้วิจัยเพื่อทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้

4. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องหลักและวิธีการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

- 4.1 การศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ งานเขียน และเอกสารต่าง ๆ เฉพาะที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องในการทำการวิจัย
- 4.2 การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์
 - 4.2.1 การสัมภาษณ์ครูศิริพันธ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา 2 หัวข้อ ได้แก่
 - 1) มูลเหตุที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของผู้ให้ข้อมูลหลัก
 - 2) ข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและวิธีการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของผู้ให้ข้อมูลหลัก

4.2.2 การเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม ด้วยการรับการถ่ายทอดการปฏิบัติของสามสาย โดยเน้นเนื้อหาการศึกษาหลักและวิธีการบรรเลงเดี่ยวของสามสายโดยตรงจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งวิธีดังกล่าวส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงและเข้าใจข้อมูลที่ได้รับอย่างถ่องแท้ รวมถึงการที่ผู้วิจัยได้ปฏิบัติจริงส่งผลให้สามารถสรุปอภิปรายผลการศึกษามาได้อย่างละเอียดลึกซึ้งถึงเหตุและผลของหลักการและวิธีในการบรรเลงเดี่ยวของสามสายของศิลปินต้นแบบ

4.3 รวบรวมข้อมูล บันทึก วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปเป็นผลการวิจัย จัดทำรายงานผลการวิจัยในรูปแบบเล่มวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์และตีพิมพ์บทความวิจัยในวารสารทางวิชาการเพื่อเผยแพร่ผลการวิจัย

5. ประโยชน์ของการวิจัย

5.1 ทราบมูลบทที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงเดี่ยวของสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา

5.2 ทราบหลักการและวิธีการบรรเลงเดี่ยวของสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา

5.3 งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาในวงการดนตรีไทยด้านประวัติศาสตร์ ด้านทักษะการบรรเลงเพลงเดี่ยว เพื่อนำไปศึกษาวิจัยสืบเนื่องได้ในอนาคต อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องการบรรเลงเครื่องดนตรีไทย “ขอสามสาย” เครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาทางประวัติศาสตร์ของชาติ ซึ่งในปัจจุบันมีผู้ที่รู้จักและสามารถบรรเลงได้น้อยมาก

6. ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องหลักและวิธีการบรรเลงเดี่ยวของสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา โดยสามารถอธิบายผลการวิจัย จำแนกได้เป็น 3 ประการ ดังนี้

6.1 มูลบทที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงเดี่ยวของสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา

มูลบทที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยศึกษาชีวประวัติของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ พบว่า ครูเกิดเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2488 บิดาชื่อ แซ่ม นามสกุล ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา มารดาชื่อ จงจิตร นามสกุลเดิม จิตตเสวี มีพี่น้องทั้งหมด 3 คน พี่ชาย 2 คน ครูศิริพันธุ์เป็นบุตรสาวคนสุดท้อง เกิดและเติบโตในครอบครัวตระกูลคนไทยชนชั้นกลาง ปี พ.ศ. 2488 ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือในสมัยนั้นเรียกกันว่า ยุค “เบบี้บูมเมอร์ (Baby Boomer)” บิดาทำงานรับราชการในกระทรวงการข้าว ก่อนหน้าเคยเป็นราชเลขาข้าราชการรับใช้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ส่วนมารดาเป็นบุตรพระยาภูมีเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ผู้เชี่ยวชาญการบรรเลงขอสามสาย

ความตอนหนึ่งจากบทสัมภาษณ์ กล่าวว่า “ครูเกิดและเติบโตในครอบครัวตระกูลคนไทยฐานะปานกลาง เมื่อปี พ.ศ. 2488 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงพอดี นับได้ปีี่รวมแล้วก็ 76 ปีมาแล้ว คุณพ่อ

เป็นราชเลขา คุณอาเป็นหม่อม หม่อมสมพันธ์ บริพัตร ณ อยุธยา ชายาลำดับที่ 2 ของกรมพระนครสวรรค์ฯ คุณพ่อครูมาจากวังบางขุนพรหม รู้จักคลุกคลีกับดนตรีไทย มาแต่งงานกับลูกสาวพระยาภูมิฯ” (ศิริพันธ์ุ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2564)

ภาพที่ 1 ครูศิริพันธ์ุ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา กับซอสามสายคู่ใจ
(ศิริพันธ์ุ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา, ประเทศไทย, 2564, ภาพถ่ายส่วนตัว)

ครูศิริพันธ์ุสำเร็จเรียนวิชาซอสามสายกับพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ผู้เป็นตาเมื่ออายุได้ 9 ปี รับการถ่ายทอดการบรรเลงซอสามสายเริ่มจากพื้นฐานจนถึงขั้นสูงสุด สามารถบรรเลงเพลงเดี่ยวซอสามสายได้ครบถ้วนกระบวนเพลงเดี่ยวขั้นสูง ตั้งแต่ เพลงพญาโศก สามชั้น กราวโน เถา เขินนอก และเพลงทยอยเดี่ยว

ดังความตอนหนึ่งจากบทสัมภาษณ์ กล่าวไว้ว่า “จำความได้ว่าชอบร้องรำทำเพลง วันหนึ่งผู้ใหญ่ เขาก็มาเกลี้ยกล่อม ให้ไปเรียนขอ ตอนนั้นก็ยังเด็ก ซอคืออะไรก็ยังไม่รู้ ก็ถามกลับไปว่า ทำไม ทำไมต้องเรียนด้วย คุณพ่อคุณแม่ก็บอกว่าเรียนขอเอาไว้ โตขึ้นจะได้ไปออกทีวี ได้ดังค์ เพลงแรกเริ่มด้วยขับไม้ บั้มเทาะว เพราะเป็นเพลงที่ต้องฝึกการใช้คันชักลากเสียงยาวก่อน ให้ทั้งมือคันชักและนิ้ว Synchronize กัน พอได้แล้วก็ไปดันเพลงฉิ่ง จระเข้หางยาว เขมรปี่แก้วสักวา เขมรอมูบางขุนพรหม สุรินทราหู เพลงเดี่ยวก็เริ่มตั้งแต่ บุษลิน นกขมิ้น ปลาทอง ทกบท ทะแย พญาครวญ แสนเสนาะ เพลงเดี่ยวที่ใช้ความสามารถขั้นสูง ก็เริ่มด้วยพญาโศก เขินนอก ทยอยเดี่ยว กราวโน จนถึงเพลงสุดท้ายที่ได้ต่อกับท่านเจ้าคุณ คือ เพลงเดี่ยวลาวแพน” (ศิริพันธ์ุ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2564)

ครูศิริพันธ์ุ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา เป็นลูกศิษย์สายแรกของสำนักซอสามสายพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) สายสำนักที่สืบทอดวิธีการบรรเลงซอสามสายจากในวังหลวง โดยพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี)

ได้รับการถ่ายทอดวิชาดนตรีไทยจากพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) วิชาซอสามสายจาก เจ้าเทพกัญญา บุรณะพิมพ์ ผู้บรรเลงซอสามสายที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 5 เจ้าเทพกัญญา บุรณะพิมพ์ ได้รับการถ่ายทอดวิชาซอสามสายจากหม่อมผิว ดังงานเขียนของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ความว่า “หม่อมผิว (หม่อมของเจ้าพระยานรรัตนราชมานิตย์) ผู้ที่มีชื่อเสียงมากโดยเฉพาะการสีเดี่ยวเจ็ดนอกได้ ยอดเยี่ยม หาผู้เทียบได้ยาก” (พระยาภูมิเสวิน [จิตร จิตตเสวี], 2511, น. 52) จากคำบอกกล่าวของพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางด้านดนตรีไทยอีกท่านหนึ่งของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) กล่าวไว้ว่า “โดยเมื่อวันที่ 30 มกราคม ปีพุทธศักราช 2465 พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยามานพวิเศษ พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) จึงได้แนะนำและขอรับรองให้พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ไปเรียนซอสามสายกับเจ้าเทพกัญญา บุรณะพิมพ์ ซึ่งทั้งเจ้าคุณประสานฯ และเจ้าเทพฯ ก็ช่วยกันสอนและถ่ายทอดวิชาซอสามสายให้ เป็นระยะเวลา 9 ปี” (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาภูมิเสวิน [จิตร จิตตเสวี], 2519, น. 7)

ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ เล่าถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ได้พาไปปวารณาตัวกับเจ้าเทพกัญญา บุรณะพิมพ์ ความว่า “ตอนนั้นอายุประมาณสิบเอ็ดขวบ เรียนได้ปีหนึ่ง ท่านเจ้าคุณตาก็พาไปกราบเจ้าเทพกัญญา ที่อยุธยา ท่านสวयงามมาก ร่างเล็กผิวยาว ท่านเจ้าคุณพาไป บอกว่านี่หลานเล่นซอ ก็ได้เล่นซอให้ท่านฟัง ท่านก็จับมือสอน รัชชัญญ แล้วกราบถวายตัว เป็นสิ่งที่สวयงามมาก ท่านตัวเล็ก นุ่งผ้าขึ้นเกล้าสวยสวयงามมาก ครั้งนั้นเป็นครั้งเดียวที่ครูได้พบเจ้าเทพกัญญา” (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2564)

การถ่ายทอดการบรรเลงซอสามสายของสายสำนักพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) สามารถแบ่งเป็น 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นแรก คือ ท่านั่ง ชั้นที่สอง คือ การคอนซอ ชั้นที่สาม คือ การจับคันชัก และชั้นที่สี่ คือ การวางนิ้ว

ครูศิริพันธุ์ กล่าวถึงบรรยากาศในการเรียนวิชาซอสามสายกับพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ว่า ท่านถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ สอนตั้งแต่พื้นฐาน ไปจนถึงกลวิธีการบรรเลงขั้นสูงอย่างครบถ้วนตามกระบวนการตามที่ตั้งใจไว้ว่า “ท่านเจ้าคุณเวลาท่านสอน ท่านทำให้ดูให้ฟังและให้เราทำตาม ท่านบอกท่านสอนทุกอย่าง ตั้งแต่ท่านั่ง การจับซอ การจับคันชัก ท่านให้ความสำคัญกับการใช้คันชักมาก คันชักนี้ทำอย่างไร ซื่ออะไร ท่านสอนหมด ท่านสอนว่า นิ้วมือกับคันชักซอจะต้องประสานสอดคล้องกัน คนกับซอจะต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว จนเกิดความรู้สึกที่เป็นอิสระในขณะทีสี ถ้าเมื่อใดที่เรายังรู้สึกไม่สบายตัวหรือเกิดความรู้สึกลำบากในการสี เสียงซอจะออกมาไม่ไพเราะเท่าที่ควร นิ้วให้แสงไม่ได้ ให้สีไม่ได้ แต่นิ้วให้เสียงได้ เสียงของนิ้วคือ รวากับมีทำนองมากองไว้ให้นิ้วต้องเล่นด้วยความชำนาญ แต่คันชัก ช่วยส่ง ช่วยส่งทำนอง นี่คือน้ำที่ของคันชัก” (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2564)

ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา จบการศึกษาระดับเตรียมอุดมศึกษาจากโรงเรียนสตรีวิทยา ได้รับทุนจากสถาบันเกอเธ่ (Goethe Institute) สถาบันทางวัฒนธรรมเยอรมัน ในกรุงเทพมหานคร ไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา สาขาวิชาการสอนภาษาเยอรมัน ณ ประเทศเยอรมนี เป็นเวลา 2 ปี และเมื่อสำเร็จการศึกษาครูศิริพันธุ์ได้ใช้ความสามารถในการขับร้องคลาสสิกสากลและการบรรเลงเปียโน สอบชิงทุนได้เรียนต่อทางด้านดนตรีและการขับร้องคลาสสิก ณ สถาบันดนตรี Richard Strauss Conservatory สถาบันดนตรีที่ตั้งอยู่ใน University of Music and Performing Arts Munich มหาวิทยาลัยทางดนตรีและศิลปะการแสดงที่มีชื่อเสียงของประเทศเยอรมนี ครูศิริพันธุ์มีความสามารถในการขับร้องคลาสสิกสากล การบรรเลงเปียโน และการบรรเลงไวโอลินได้อย่างยอดเยี่ยม มีความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ โดยสามารถพูด อ่าน และเขียน ได้ถึง 5 ภาษา ทั้งอังกฤษ ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส เยอรมัน และสเปน

ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ปฏิบัติหน้าที่เป็นทั้งผู้ประกาศ เป็นศิลปินเดี่ยวซอสามสาย เป็นผู้ขับร้อง และนักแสดงทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่องสี่ บางขุนพรหม แต่สิ่งที่ทำให้ครูศิริพันธุ์เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงมาก คือ การบรรเลงเดี่ยวซอสามสาย โดยครูศิริพันธุ์ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการบรรเลงเดี่ยวซอสามสาย เพลงพญาโศก สามชั้น ในการประกวดทางศิลปวัฒนธรรมดนตรี งานเทศกาลโทรทัศน์นานาชาติ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทย ครูศิริพันธุ์ กล่าวว่า “ตอนนั้นทีวีช่องสี่ ส่งวิดีโอเทป ครูเดี่ยวพญาโศก อัดรายการในห้องส่งของทางสถานี ส่งไปประกวดที่เมืองบัฟฟาโล่ (Buffalo) รัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นรายการประกวดศิลปวัฒนธรรมดนตรีนานาชาติ ซึ่งการประกวดในครั้งนั้นได้รับรางวัลชนะเลิศ เป็นเหตุการณ์หนึ่งที่ได้สร้างชื่อเสียงเกียรติยศ ทำให้ครูเป็นที่รู้จักของคนทั้งประเทศในสมัยนั้น” (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2564)

ภาพที่ 2 ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา เดี่ยวซอสามสาย เพลงพญาโศก ครุณฤพณ์ ดุริยพันธุ์ ขับร้อง (ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, ประเทศไทย, 2564, ภาพถ่ายส่วนตัว)

การศึกษาชีวประวัติ ประวัติการศึกษาด้านดนตรีไทย ประสบการณ์ บทบาท และความสำคัญ ในฐานะหลานตาและลูกศิษย์สายแรกของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) บทบาทหน้าที่ในฐานะผู้บรรเลงเดี่ยว ซอสามสายคนสำคัญทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่องสี่ บางขุนพรหม รวมถึงผลงานที่สร้างชื่อ ในการศึกษา มุลบทที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ มีส่วนช่วยให้ทราบความเป็นมาที่มีความสำคัญต่อการบรรเลงเดี่ยวซอสามสาย ของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา

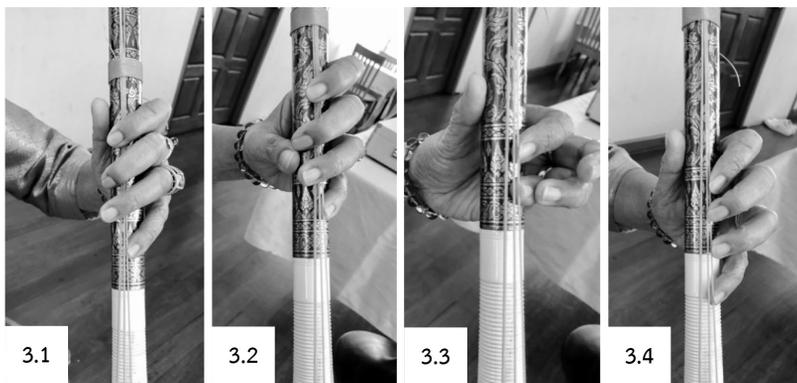
6.2 หลักการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา

การตีความและการสำแดงอารมณ์ คือ หลักการสำคัญในการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธุ์ ผลการวิจัยพบว่า เพลงเดี่ยวพญาโคก สามชั้น ครูศิริพันธุ์ตีความจากความหมายคำว่า “พญาโคก” ร่วมกับ สารที่ได้รับจากบทขับร้องเสภาเรื่อง “พญาราชวงศ์” แล้วจึงสื่อสำแดงอารมณ์เศร้าโศกได้อย่างสอดคล้อง ผ่านท่วงทำนองเดี่ยว ต่างจากเพลงเชิดนอกที่ครูศิริพันธุ์ตีความตามเรื่องราวที่กำกับไว้ให้จากรรณคดีไทย เรื่องรามเกียรติ์ ตอนหนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา ร่วมกับการศึกษาท่าทางการรำรำและบุคลิกลักษณะของ ตัวละครในฉากตอนดังกล่าว แล้วถ่ายทอดบรรเลงทำนองเพลงจนบังเกิดจินตภาพตรงตามเรื่องราว และอากัปกริยาของตัวละคร ผลการศึกษาจึงเป็นข้อสรุปแสดงได้ว่า หลักการดังกล่าว ทั้งการตีความ และการสำแดงอารมณ์ ถือได้ว่าเป็นหลักการสำคัญที่ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา ใช้เป็นหลักการ ดำเนินทำนองสำหรับการบรรเลงเดี่ยวซอสามสาย ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของครูศิริพันธุ์ที่ช่วยสนับสนุน ความสำคัญของหลักการสำคัญนี้ ความว่า “พญาโคก ด้วยเนื้อเพลง ‘ไฉวันใดมิได้พบประสบพักตร์ ราวหัวอก จะหักเสียให้ได้...’ อันนี้คือโจทย์ที่ตั้งขึ้นมาให้แล้ว ด้วยชื่อว่า ‘พญาโคก’ เพราะฉะนั้น เนื้อหาก็คือ ทำนองก็ตี ท่วงทำนอง Melody ออกมาในโทนเศร้า การบรรเลงเพลงเดี่ยวพญาโคกนั้น ในส่วนตัวของครูเองก็มี เพิ่มเติมในความรู้สึกที่มาจากตัวเนื้อเพลง คำว่า ‘พญา’ ในสมัยโบราณคือ นักรบ แต่ พญา ยัง โศก เราจะทำอย่างไรกับความโศก ได้ตั้งเนื้อเพลงว่า ‘หวามอร่า น้ำตาก็ตกใน’ ความโศกจึงไม่ใช่โศกเศร้า พุ่มพวย ทำนองต้องสืให้เสียงหนักแน่นดั่งนักรบ ให้ผู้ฟังฟังแล้วรู้สึกตาม นี่แหละคือหลักการและเสน่ห์ของการบรรเลงเดี่ยวพญาโคกที่น่าฟัง ต่างจากเชิดนอก ถ้าเชิดนอก เราจะนึกถึงรามเกียรติ์ แล้วก็นึกถึง ฉากหนึ่งในการแสดงโขน ตอนหนุมานจับนางสุพรรณมัจฉา หนุมานคือลิง ส่วนนางสุพรรณมัจฉาเป็นปลา ในฉากนี้มีการรำรำ ใช้เพลงเชิดนอกบรรเลงประกอบ หลักการแรกเรารู้จาก Characteristics คือ ลักษณะเด่นของตัวละคร หนุมาน เป็นลิงมีลักษณะท่าทางการเคลื่อนไหวอย่างไร หลุกหลิก และอีกตัวละคร คือนางสุพรรณมัจฉา เป็นหญิงสาวสวยครึ่งคนครึ่งปลา ว่ายนน้ำจับกันไปมา พอจับกันได้แล้วจะมีบทโไฮโลม ที่ว่าชอกอด ขอบุบ ลักที่หนึ่งจะได้ใหม่ ดังนั้นเพลงนี้มี Story มีบทวางไว้ให้แล้ว เราก็นำบรรเลงทำนองไปตาม ลักษณะตัวละคร ยิ่งเฉพาะตอน “จับตัวให้ติด ตีให้ตาย” เจ้าคุณตาจะบอกไว้ว่า ‘ต้องตีให้ แทบ แทบ ตาย’ เพื่อให้คนฟังเข้าใจและเห็นภาพ มีจินตนาการตามทำนองที่บรรเลงเดี่ยว” (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 สิงหาคม 2564)

ทั้งสองบทเพลง พญาโคก สามชั้น และเชิดนอก ใช้หลักการสำคัญ คือ การตีความและการสำแดง อารมณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้การบรรเลงเดี่ยวขอสามสายตามแบบอย่างของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา เกิดจินตนาภาพและเข้าถึงอารมณ์ของบทเพลง

6.3 วิธีการบรรเลงเดี่ยวของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา

ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา เป็นศิลปินเดี่ยวขอสามสายที่มี “ลีลา” ในการบรรเลงเดี่ยว อันเกิดจากกลวิธีที่เป็นวิธีการพิเศษ คือ “การเดินนิ้ว รูดสาย” วิธีการดังกล่าวครูศิริพันธุ์ได้รับการถ่ายทอดจากพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) เพื่อใช้สำหรับการบรรเลงเดี่ยวขอสามสายชั้นสูงโดยเฉพาะ ลักษณะพิเศษของกลวิธีนี้ ผู้บรรเลงต้องยกข้อมือให้ระดับสูงขึ้น แล้วจึงเดินนิ้วหัวแม่มือไปวางในตำแหน่งกึ่งกลางระหว่างนิ้วก้อยกับนิ้วชี้ จากนั้นจึงเลื่อนนิ้วชี้รูดสายไปแทนที่ตำแหน่งนิ้วก้อย กลวิธีดังกล่าวต้องใช้ทักษะการใช้คันชักบรรเลงควบคู่ให้ได้เสียงที่เรียบเนียนนิ่งบางตึงเส้นด้าย วิธีการนี้เป็นลักษณะของกลวิธีรูดสาย ผันเสียง สร้างลีลาและท่าทางในการบรรเลงที่มีเฉพาะครูศิริพันธุ์เป็นผู้ใช้ในการบรรเลงเดี่ยวขอสามสายเพียงคนเดียวเท่านั้น ครูศิริพันธุ์ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ดังกล่าวความว่า “เรื่องของ ‘ลีลา’ คนส่วนใหญ่จะไม่ได้นึกถึงในจุดนี้ นึกถึงแค่ความเหมือน ความใกล้เคียงระหว่าง ‘Classical Thai กับ Western Classical’ ในการบรรเลงรวมวงมโหรี หรือวงออร์เคสตรา เราไม่จำเป็นต้องพิสดาร พลิกแพลง เราก็บรรเลงรวม สอดประสานไปกับเครื่องดนตรีชิ้นอื่น ๆ ไปเรื่อย ๆ แต่พอมาเป็นเพลงเดี่ยว ก็จะมีลีลาเกิดขึ้นมาทันที ลีลาที่จะประกอบไปด้วย การพรหมนิ้ว การรูดนิ้ว การใช้คันชักที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดเสียงในการบรรเลง ทำนองเพลงเดี่ยว รวมถึงการแสดงเดี่ยว ออกมาสมบูรณ์ ตื่นตา ตื่นใจ” (ศิริพันธุ์ ปาลกะวงค์ ณ อยุธยา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 ตุลาคม 2564)

ภาพที่ 3 ภาพการแสดงลีลา ได้แก่ ภาพ 3.1 คือ ยกข้อมือ ภาพ 3.2 คือ เดินนิ้วหัวแม่มือ ภาพ 3.3 คือ เลื่อนตำแหน่งนิ้วชี้ แทนที่นิ้วก้อย และภาพ 3.4 คือ คลายนิ้วออกตามตำแหน่งเสียง (วัชรคม โสภณดิลก, ประเทศไทย, 2564)

ตัวอย่างทำนองเพลงเดี่ยวพญาโคก สามชั้น ทางโอด (เที่ยวหวาน) บรรทัดที่ 12 ถึงบรรทัดที่ 16 และเพลงเดี่ยวเขินอก บรรทัดที่ 14 ถึงบรรทัดที่ 16 ที่ครูศิริพันธุ์ใช้กลวิธีพิเศษ “การเดินนิ้ว รูดสาย” เพื่อผันเสียง

ตารางที่ 1 ตารางโน้ตเพลงเดี่ยวพญาโคก สามชั้น ทางพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี)
(วัชรคม โสภณดิลก, ประเทศไทย, 2564)

----	--- ท	- รี่ - ท	- ล - ทรี	----	--- รี่	-มรีซ-รี่-มรีซรี	มรีซรี-มรี-มพี
----	--- พี	มี พี ลี่ พี	มี-รี้ดมี-รี่	----	--- รี่	-มรีซ-รี่-มรีซรี	มรีซรี-มรี-มพี
--- มี	-พี-มรี-มพี	--- ลี่	--- ที่	--- รี่	--- ที่	--- ลี่	มี-ลี่-ที่ลี่-มี
- ลี่ - พี	- มี - พี	มี รี่ - รี่	มรีซรีมรีซรี-มพี	----	- มี - พี	- ลี่ - พี	พีมี-รี้ดมี-รี่-รี่
--- ซี่	--- ดี่	รี้ดซรีดี่ซรี	รี้ดซรี-รี้ด-รี้มี	--- ซี่	--- มี	--- ซี่	--- รี่

ตารางที่ 2 ตารางโน้ตเพลงเดี่ยวเขินอก ทางพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี)
(วัชรคม โสภณดิลก, ประเทศไทย, 2564)

--- ซี่	----	- พ - ซี่	--- ลี่	- ซ-ลี่	- ซ - ลี่	ซี่ ลี่ ซี่ ลี่	ซี่ มี - มี
--- มี	- พี - มี	พี มี พี มี	พี มี - รี่	- - มี รี่	- ซี่ - มี	--- รี่	- - มี รี่
- ซี่ - มี	-รี่-มรีซมี	-รี่-มรีซมี	รี่ ท - รี่	-มรี-ซมี	-รี่ซมี-รี่ซมี	-รี่ซมี - รี่	- ม - ร

กลวิธีการบรรเลงที่เรียกว่า “เดินนิ้ว รูดสาย” ในการผันเสียงนั้น ครูศิริพันธุ์กล่าวว่า พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) เป็นผู้ถ่ายทอดให้ แต่ด้วยเหตุที่ว่า น้อยคนรู้ น้อยคนที่สามารถทำได้ จึงทำให้วิธีการดังกล่าวนี้เป็น “วิธีการ” และเป็น “ลีลา” อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในการบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

8. การสรุปผลและการอภิปรายผล

การบรรเลงเดี่ยวซอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ทางเดี่ยวซอสามสายของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ผู้ประพันธ์และถ่ายทอดไว้ให้ ผสมผสานหลักการในการตีความสร้างความเชื่อและสำแดงอารมณ์ผ่านท่วงทำนองได้อย่างสอดคล้องเข้าถึงอารมณ์รสของบทเพลง มีลีลาท่าทางอันเกิดจากกลวิธีพิเศษที่ใช้ในการบรรเลง ซึ่งเป็นวิธีการเฉพาะที่สร้างอัตลักษณ์ แสดงให้เห็นถึง

ความสามารถเป็นประจักษ์ในการบรรเลงเดี่ยวขอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา โดยมีความสอดคล้องเชื่อมโยงตรงตามคำกล่าวของครุมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ ได้กล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย ว่า “การเดี่ยวเป็นการบรรเลงชนิดหนึ่ง ซึ่งใช้เครื่องดนตรีบรรเลงแต่อย่างเดียว (ไม่นับเครื่องประกอบจังหวะ) การบรรเลงชนิดนี้มีความประสงค์อยู่ 3 ประการ คือ 1) เพื่ออวดทาง (วิธีดำเนินของทำนอง) 2) เพื่ออวดความแม่นยำ และ 3) ฝีมือ เพราะฉะนั้นที่เรียกว่า ‘การเดี่ยว’ มิได้มีความหมายแคบ ๆ แต่เพียงการบรรเลงคนเดียว ต้องหมายถึงทางก็สมควรจะเป็นทางเดี่ยว เช่น มีโอต พัน หรือวิธีการโลดโผนต่าง ๆ เพื่อให้ถูกประสงค์ทั้ง 3 ประการที่กล่าวมานั้นแล้ว” (มนตรี ตราโมท, 2545, น. 38)

จากการวิจัยพบว่า ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา เป็นศิลปินผู้ถ่ายทอดการบรรเลงเดี่ยวขอสามสายได้อย่างครบเครื่อง ครบรส ประกอบด้วยลีลา ทางเพลง และการสำแดงอารมณ์ มีความเข้าใจในศิลปะ มีหลักและวิธีการบรรเลงที่ไม่เพียงแต่ตัวผู้บรรเลงเองเข้าใจ แต่ยังสามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้ฟัง รับรู้ เข้าใจ และสร้างจินตภาพของผู้ฟังผ่านท่วงทำนองที่ท่านบรรเลงเดี่ยวได้ ตรงตามคำกล่าวของพระยาอนุนานราชชนที่ว่า “สิ่งใดที่ทำให้เรารู้สึกแล้วนึกเห็น แล้วบังเกิดความซาบซ่านจับใจเป็นเวทนาการมณีสั่งนั้นก็เป็นการงาม เป็นความรู้สึกอยู่ภายในใจของเรา ยังไม่ผุดออกมา นี่เป็นเหตุ ถ้าเราสามารถถอดความรู้สึกนี้ออกมาตีแผ่ ให้ปรากฏขึ้นภายนอก ด้วยการแสดงให้เห็นเป็นรูปขึ้นด้วยวิธีวาดเขียนและบันทึกด้วยวิธีร้อยกรองเป็นคำประพันธ์ ด้วยวิธีแสดงเป็นบทบาท ทำทาง และด้วยวิธีขับร้อง บรรเลง เพื่อแสดงให้เห็นความงาม ให้เห็นความคิด หรือให้เห็นความจริงในสิ่งนั้น เมื่อใครดู ใครอ่าน ใครฟัง ก็บังเกิดเวทนาการมณีสั่งก็จับใจในความงามที่แสดงออกมานั้น เห็นซึ่งเข้าไปในจิตนี้เป็นผล คือ เป็นศิลปะโดยแท้” (พระยาอนุนานราชชน, 2531, น. 37-38)

9. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยค้นพบองค์ความรู้ในเรื่องหลักการและวิธีการบรรเลงเดี่ยวขอสามสายของครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ซึ่งมีอยู่จำนวนมากที่ยังสามารถนำมาใช้เป็นหัวข้อในการศึกษาวิจัยสืบเนื่อง โดยเฉพาะองค์ความรู้เพลงเดี่ยวขอสามสายชั้นสูง เช่น เพลงกราวโน เถา เพลงทยอยเดี่ยว ที่ครูศิริพันธุ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจากพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) เพลงเดี่ยวชั้นสูงเหล่านี้มีความจำเป็นต้องได้รับการถ่ายทอดจากผู้เชี่ยวชาญโดยตรงอย่างใกล้ชิด มิสามารถศึกษาด้วยตนเองได้ ขอสามสายเป็นมรดกภูมิปัญญาทางศิลปะและวัฒนธรรมดนตรีของชาติ นานวันความเจริญทางเทคโนโลยี วัฒนธรรมดนตรีต่างชาติ และสถานการณ์โรคระบาดในปัจจุบันยิ่งทำให้คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญถึงประโยชน์และคุณค่าน้อยลง จึงเห็นควรค่าอย่างยิ่งในการศึกษาและอนุรักษ์สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นชาตินี้ไว้ สืบไปมิให้สูญหาย

10. รายการอ้างอิง

พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตเสวี). (2511). ผู้เชี่ยวชาญขอสามสายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. *วารสารวัฒนธรรมไทย*, 8(8), 51-54.

มนตรี ตราโมท. (2545). *คำบรรยายวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคประวัตินักดนตรีและนักร้อง*. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.

อนุমানราชชน, พระยา. (2531). *100 ปี พระยาอนุমানราชชน*. กรุงเทพมหานคร: ชูรสภา.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตเสวี). (2519). กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.